

Ի մուտս ըշտապէր ջահն հըրավառ օրական ,
Օ երեսօք իւր քօղ դաշտաց ձըգել տըրտմութեան .
Կընքէ ըզնիզակն դէմ արեգական ,
Տէր գոչէ , սաստէ , ի կայս խարսխին կան :
Ի՛հ փութա , Յետու , Տեառնըդ քօ պաշտօնեայ ,
Տես կացցէ մի ոք զոր տէր կընքեաց ըզնա ի մահ ,
Կացցէ այս լուսին հանդէպ Եղնայ .
Եւ ոչ խաղասցէ մինչ լըցցին փառք Յետուեայ :

ՄԿԸՏ . ՊԱԼԻՂԱԲԻՏԱՆԵԱՆ

յԱ . Ռափ . Վարժ .

ՀՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

Կողմնացոյցին հետքեան վրայ հնախօսական
նոր անդրադարձութիւն և գիտ :

Կողմնացոյցը , ինչպէս որ յայտնի է ,
այն պիտանի գործին է որ կը ցուցնէ
նաւերուն ծովուն մէջ բռնելու ուղղու-
թիւննին , ինչպէս նաև ճանապարհոր-
դաց ալ անծանօթ երկիրներու կամ ա-
նապատներու մէջ՝ որ զըքի կամ կողմի
վրայ ըլլալին : Եւս գործին որ իրեն
գործածութեանցն ու անբաւ օգուտնե-
րուն համար մարդկային մտաց մեծագոյն
գիւտերէն մէկն է , թէպէտև սովորա-
բար Փլաբիոս Ղիփյա նէապոլեցւոյն
կ'ընծայուի , որ ժԲ դարուն սկիզբները
կ'իյնայ , բայց շատ հաւանական է որ
ալ աւելի հին գիւտ մը ըլլայ : Հնագէտք
Պլատոնի ու Երիստոտելի գրուածոց
մէջ ակնարկութիւններ կը գտնան կող-
մնացոյցի վրայ . բայց սակայն Երիստո-
տելէ ալ շատ հին կ'երևայ կողմնացու-
ցին գիւտը ու Հռովմայ ալ հիմնարկու-
թեանէն առաջ , ինչպէս որ ետքի քննու-
թիւններն ու գիւտերը կը ցուցնեն , զոր
կ'ուզենք հաղորդել ընթերցողաց :

Հռովմայ վիճակին մէջ Կուպլիոյ
անունով եպիսկոպոսանիստ քաղաքը ին-
չուան հիմայ քանի մը հին արձանագիր-
ներ կան պահուած , զորոնք հնագէտք

Եհու-պինէ կը կոչեն : Եւսնք պընձէ
տախտակներու վրայ փորուած այլ և
այլ գրուածքներ են , որ 1444^{ին} հին
տաճար մը փորելու ատեն մէջի շի-
րիմներէն ելան . ասոնցմէ հինգ կտորը
Ետրուրացւոց տառերովը գրուած է ,
աջէն դէպ 'ի ձախ , ինչպէս է Եթրայե-
ցւոց ու բոլոր սեմական լեզուներուն
գրութիւնը : Իսկ մէկալ երկուքը ընդ-
հակառակն՝ ձախէն աջ գրուած են ,
Հռովմէական կամ լատին տառերով :

Եւս արձանագրութեանց վրայ եր-
կար քննութիւններ եղած էր ու երկար
ատեն անորոշ մնացած : Բայց շատ ա-
տեն չէ՝ որ Ուիլյէմ Պէթէմ անունով
հնագէտը վերջապէս մեծ հմտութե-
լուծեց այս խնդիրը ու ճառով մը ներ-
կայացուց Եւրանտիոյ ճեմարանին , ուր
ցուցնելով թէ ինչպէս նախնի Ետրու-
րացւոց լեզուն շատ նմանութիւն ունի
Իպեոնա-կեղտականին հետ , կը հե-
տեցնէ , թէ Եւրանտացւոց հիմնական
խօսած լեզուն մէկ հատիկ միջոց մըն է
այն արձանագրութիւնները լուծելու՝
որոնց վրայ այնչափ հնագէտք զուր
տեղն էին յօգներ :

Եւ իրօք ալ Պէթէմ վեցերորդ և
եօթներորդ տախտակները , որոնք աւելի
հետաքրքրական էին և պիտանի տեղե-
կութիւններ կը պարունակէին , թարգ-
մանեց ու ճեմարանին դիմացը կարդաց :
Եւրձանագիրներուն նիւթն էր հին Ե-
տրուրացւոց Երիտանական կղզիները
գտնալուն պատմութիւնը . որուն մէջ
աւելի հետաքրքրականն ու մեր նիւ-

1 Կողմնացոյցի վրայ մանրամասնաբար տես
Բազմալէպ Բ . էջ 316 :

Թին վերաբերեալը նաւորդայ ճամբորդութեան մէջ գործածած Գաղիսայեալ ասեղի է :

Ս եցերորդ տախտակին մէջի ըսած բաները՝ կրնան այսօրուան օրս ալ կանոն և օրինակ ըլլալ անոնց , որոնք ասդիս անդին գաղթականներ կը հաստատեն : Երրորդ մէջ նախ կը յորդորէ գաղթականները՝ որ երթան արևմտեան կողմի երկիրները բաժնեն ու տեղաւորուին , ուր որ կ'ըսէ , իրեք պարարտ և բարեբեր կղզիներ կան եզներով ոչխարներով և եղնիկներով լի : Եւ աստ տեսակ հանքեր կը գտնուին աս երկիրներու մէջ , որոնցմով նաև մէջի բնակիչները ճոխացած և հարստացած են . և ըստ ժամանակին մէջի եղած փոքրիկ առուակները , և ասդիէն անդիէն եկած ջրերը լաւ կերպով կ'ուռգանեն զերկիրը և կը պարարտացնեն . որով այնպէս զարդարուն է՝ որ որ և իցէ մարդկանց հանգիստ բնակութեան տեղ մը կրնայ ըլլալ : Ս երջէն կը պատմէ Թէ ինչպէս գաղթականները փոխադրելու համար ճամբայ ելլալու պատրաստուած նաւերը , ջրոյ և ուտելեաց պաշարով լաւ մը լեցուած էին . և Թէ նաւավարաց և նաւաստեաց ճարտարութիւնը և քաջութիւնը ամենայն յաջողութիւն կը խոստանար աս վտանգաւոր ճանապարհորդութեանց համար . և Թէ կրնային գաղթականները աներկիւղ ամենեւին և ապահովապէս իրենք զիրենք Ս վկիանու անծանօթ միայնութեանը վտանգներու մէջ ձգելու : Ս երջը կը խօսի Թէ ինչ խեղճ բան էր առաջները բանեցուցած կերպը , որով նաւապետը վախնալով ցամաքէն հեռանալու , անմիջապէս ծովեզերքէն կը նաւէին , իրենք զիրենք միշտ խրելու կամ ժայռերու զարնուելով խորտակելու վտանգի մէջ դնելով :

Եւ այց , կ'ըսէ , բոլոր այս վտանգներէն կ'ազատինք ասկէց ետև պլոյի ասեղին (զոր Բլաւ լաւ կը կոչէ) գիւտովը . որով կրնայ մարդ դիւրութեամբ հեռանալ ցամաքէն որչափ որ ուզէ , և վերջը առանց ամենեւին խտորելու նոյն ըրած ճամբէն ետ դառնալ . և այն ահագին

ծովը որ ատենօք վախ և սարսափ կը ձգէր ճանապարհորդաց վրայ , այս պղծտի գործիքովս ապահով ճամբայ մը կը բանայ իր մշտատատան ալիքներուն մէջէն :

Ս վկիանոս վաճառականութեան հայրենիքը եղաւ . ազնուական ու միանգամայն ապահով ու համառօտ ընդարձակութիւն մը , որուն ամէն կողմը շրջագայուած է . մարդու ճշմարիտ վաճառականութեան յառաջողիմութեանը կապ , գանձ մարդկութեան , աղբիւր և աճումն իրեն անբաւ հարստութեանցը :

Ս աւարկութիւնը հիմա զուարճալի և անվտանգ բան մը եղած է մարդկանց , վասն ուտելեաց որ նաւերուն մէջ կը պահուին , ու պլոյի ասեղին համար . Ս յոտորը շատ անգամ վերոյիշեալ տախտակին մէջ կրկնուած է :

Ս յն առաջին ճանապարհորդութեանց մէջ պատահած անցքերն և դէպքերը , ուռեցուցած ոճով մը կը պատմէ . և ըսածներէն կ'երևայ Թէ այն կտրիճ և աներկիւղ նաւավարները մի անգամ այնչափ դէպ 'ի հիւսիսային կողմը մղուեր են եղեր որ տիկերուն մէջ եղած ջրերնին սառեր է որով և ճաթեր են . և վերջապէս տեղ մը հասեր են՝ ուր կարծելով Թէ երկիր գտած ըլլան , մէյմին ալ սարսափեր մնացեր են , երբ իմացեր են որ տեսածնին ուրիշ բան չէ եղեր բայց Թէ սառի ահագին կոյտ մը : Ս յալիսի յուսահատ վիճակի մը մէջ ճամբանին առաջ տարեր են , առաջնորդ առնելով իրենց ցորեկները արևը , և գիշերները Ս եծ Ս ըջ ըսուած համաստեղութիւնը . և վերջապէս հասեր են իրեք կղզիներու եզերքը որոնցմէ առջինին վրայ խել մը խոյերու խմբեր գտեր են :

Ս յօթներորդ տախտակը վերջաբանին մէջ կը յիշեցնէ փառաբանող ' որ քիչ մը հեռու գտնուած կղզիները վաճառականութեան փառաւոր նաւահան

1 Ս յո ժողովուրդը Թէպէտ և մասամբ Խոսիխ անցած ու հոն կը բնակէին , բայց ամէն տեղ փառաբանող տոններն պահած էին :

գիտաներ կրնան ըլլալ, և թէ չորս կողմերնին ծովը պատած ըլլալով՝ աղէկ ամրութիւն մը կրնան ըլլալ իրենց թըշնամեաց յարձակմանցը դէմ. և միանգամայն ապաստանարան մը կրնան ունենալ հոն, եթէ բուն իրենց երկրէն ատենօք հալածուելու որ ըլլան. բաւական է որ, կ'ըսէ, շուտ մը նաւերնին իջնալով կտրեն անցնին ծովը ու իրենց առջի խրկած գաղթականներուն քով դիմեն: Արձանագիրը կը լմըննայ՝ գրութեան թուականովը, որ է՝ երկրի Ռեզիդենտէն (երկրաշարժ) ու անոր հետեւան, յեղափոխութիւններէն իրէս հարիւր տարի վերջը:

ԱՇԽԱՏԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ձինաստանի քրիստոնէոսքիւնը:

Քրիստոնէութեան պայծառանալը երկրի մը մէջ՝ Քաղաքականութեան պայծառանալը կը ցուցնէ: Սէկը առանց մէկալին հաստատուն ու ճշմարիտ չկրնար ըլլալ: Այս բանիս որչափ աւելի Արօպա փորձ եղաւ անձամբ, այնչափ աւելի հիմա ջանք ու փոյթ ունի որ այն ազգաց մէջ ալ, որ քաղաքականութենէ զուրկ են, տարածել զայն՝ ճշմարիտ կրօնից ձեռքով: Որչափ ուրախալի բան է քրիստոնէի մը համար լսել որ այսօրուան օրս իր Արտոծոյ անարգութեան գործին ոչ միայն կրթեալ եւրոպացին, հապա նաեւ սև խափշիկը, վայրենի ափրիկեցին ու ամբարտաւան չինը կը մեծարեն ու կ'երկրպագեն:

Հոս Ձինաստանի առաքելական քարոզաց մէկուն նորերս գրած նամակը թարգմանենք, որով լաւ կ'իմացուի թէ ինչ յաղթանակներ կ'ընեն, և դեռ կը յուսանք քրիստոնէութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը այն աշխարհներուն մէջ:

«Քիանկ-նան քաղաքին մէջ՝ առատ հունձք կայ և առաքելական քարոզաց համար աշխատելու ընդարձակ ասպարէզ մը: Առապաշտները օր օրուան վըրայ ուղղափառութեան կը մօտենան:

1854^{ին} յուլիսէն՝ ինչուան 55^{ին} նոյն ամիսը, որ է ըսել ամբողջ տարի մը, գրեթէ 2000 կռապաշտք մկրտուած են. երախայից թիւն ալ երթալով կ'աճի, և կռապաշտները հետզհետէ դըրուելու կու գան, մասնաւորաբար այն գաւառին բնակիչները՝ ուր որ ես կը կենամ. և ինծի կ'երեւայ թէ բուն ինքն սատանան է, մոլորութեանց հայրը, որ ասոնց դէպ 'ի ճշմարտութիւն կ'առաջնորդէ: Այս բացատրութիւնս շատերուն չափազանց և անհաւատալի կ'երեւայ, սակայն իրօք անանկ է: Սատանան կը սկսի նեղել ու չարչարել կռապաշտ մը, և յատուկ կերպով մը կանանց դասէն. ընտանիքը, ինչպէս կրնայ մակաբերուիլ, վշտացած՝ կը սկսին ամէն կարգէ զուրս սնոտիապաշտութիւնքը կատարել, կախարդ, քուրմ, քրմուհի կը կանչեն, և ամենեւին օգուտ մը չեն տեսներ. վասն զի սատանան իր բարեկամները լաւ կը ճանչնայ: Ան առանց կը դիմեն ճշմարիտ Արտոծոյն, զոր քրիստոնէայք կը պաշտեն, եկեղեցի կու գան, և պարզ կերպով քահանան կ'ուզեն տեսնել, հետը խօսիլ, օրհնուիլ իրմէ, միտալ կամ ուրիշ հոգեւոր բան մը առնուլ, կամ կատարել:

«Այս կը յորդորեմ զիրենք սուրբ հաւատքը ընդունիլ, դիւական խաբէութիւններէ ետ կենալ. տներնին կը խրկեմ քրիստոնէայ ծառայ մը, և կամ քրիստոնէական վարդապետութիւն սորվեցնող մը, որպէս զի բացատրէ անոնց մեր սուրբ կրօնքին խորհուրդները, և քրիստոնէից պարտքերը:

«Այս ժողովուրդը ընդհանրապէս շատ ընդդիմութիւն չհաներ քրիստոնէայ ըլլալու. թէ որ տուներնին աւելորդապաշտական բաներ ունենան, ինչպէս գրուածքներ, հմայք, կռոց արձաններ, և այլն, ամէն ալ կ'այրեն, և իրենց անունը երախայից ցանկին մէջը գրել տալով, կը սկսին քրիստոնէութեան հրահանգները սորվիլ. և երբոր բաւականապէս կրթուին, և իրենց հաւատոցը վըայ հաստատուն մնալուն փորձը ցուցնեն, կը մկրտուին: